

МЕДИЧНЕ ПРАВО УКРАЇНИ: МІФИ ТА РЕАЛІЇ

Стеценко С. Г.

Київський національний університет внутрішніх справ

Останнім часом юридична та медична наукова громадськість України є свідком значного підвищення уваги до правового регулювання медичної діяльності, і, як наслідок — до постановки питання стосовно визнання медичного права в якості: а) частини правової та медичної науки, б) навчальної дисципліни та в) галузі права. Керуючись необхідністю відходу від неадекватних та деструктивних гасел на кшталт «суди завалені медичними справами» чи «даєш медичне право в якості основної навчальної дисципліни в структурі медичної та юридичної освіти», водночас важливістю адекватного відношення до об'єктивно існуючих проблем юридичного забезпечення охорони здоров'я, вважаю за доцільне ініціювати наукову дискусію з приводу місця та ролі медичного права як регулятора відповідних суспільних відносин.

Орієнтуючись на ключові питання визначення відношення до медичного права, в подальшому, в рамках даної роботи, буде представлена позиція автора стосовно міфів (видання бажаного за дійсне, аналіз того, що не є актуальним тощо) та реалій медичного права України. Відразу ж необхідно відзначити, що автор є прихильником медико-правового напрямку в цілому, це є значною частиною його наукових інтересів. Саме тому метою даної роботи є намір проаналізувати сучасний стан розвитку медичного права в державі, намагаючись показати та піддати сумніву хибні шляхи розвитку та підкреслити реальні позитивні досягнення, котрі дійсно мають місце.

Міф № 1. Діяльність медичних працівників регулюється переважно не правовими, а морально-етичними нормами. Ця позиція переважно має місце серед тієї частини медичних працівників, які не можуть (чи не хочуть) усвідомити, що якщо медичне право — це певною мірою дискусії, шлях формування, то медичне законодавство — це сьогодення реальність. Тому бачення регулятора медичної діяльності лише кризь призму особливостей професійної медичної діяльності, неможливості спрогнозувати результат лікування тощо, як підстав до ігнорування правового регулювання не можуть вважатись прийнятними. Дійсно, професія лікаря має суттєві відмінності від професії скажімо інженера чи міліціонера. Дійсно, треба погодитись, що право не може регулювати всі аспекти багатосторонньої професійної діяльності медичного працівника. І, насамкінець, справедливо, що одна і та ж хвороба у різних пацієнтів розвивається по різному, прояви захворювання залежать від багатьох об'єктивних і суб'єктивних чинників.

Водночас, обґрунтовуючи важливість саме правового регулювання медичної діяльності, ми повинні констатувати наступне. Право об'єктивно не завжди регулює

суспільні відносини виходячи з кінцевого результату тієї чи іншої діяльності. Насправді є багато видів діяльності, котрі залежать від чинників, на які людина не здатна вплинути. Як у агронома має місце непогода, у педагога — небажання того чи іншого учня навчатись, так і у медичного працівника є багато факторів, котрі суттєво впливають на результат його роботи, проте на які вплинути від не має змоги. Тому важлива обставина, на яку необхідно звернути увагу — правовими нормами регулюється сам процес діяльності лікаря. Йдеться про те, чи не були порушені норми чинного законодавства під час лікування, чи відповідають дії лікаря нормативно встановленим стандартам лікування тощо.

Таким чином, на наше глибоке переконання, чим більш свідомо медичні працівники будуть підходити до розуміння ролі та місця саме правових механізмів у справі регулювання своєї професійної діяльності, тим комфортніше та спокійніше їм працюватиметься, тим менше скарг та судових позовів буде стосовно порушення прав та законних інтересів пацієнтів.

Міф № 2. Медичне право — частина системи права України, що не є самостійною галуззю права. Як правило, в основі обґрунтування значущості медико-правового напрямку взагалі, автори наводять високу соціальну цінність життя, здоров'я людини, і, відповідно, всіх супутніх процесів та явищ, в тому числі і юридичного забезпечення. Не піддаючи сумніву справжню важливість життя та здоров'я людини як індивідуальної та суспільної цінності, все ж задля об'єктивності необхідно відзначити наступне. Всі галузі вітчизняного права можна розділити на фундаментальні (що об'єктивно сформувались як регулятори суспільних відносин не одне десятиліття тому назад) та похідні (котрі у свій час, керуючись характеристиками змін суспільного життя, державного управління тощо відокремились від фундаментальних). До першої групи, на наш погляд, можна віднести конституційне, адміністративне, кримінальне та цивільне право. У свою чергу, всі інші існуючі галузі права, приймаючи до уваги їх несхожість та різноплановість, все ж таки можна віднести до другої групи.

Керуючись таким підходом, важливо встановити, де ж знаходиться медичне право в системі українського права, і чи дійсно його значущість настільки виражена, що дає підстави для порівняння медичного права з іншими галузями права. На нашу думку, як галузь права, медичне право, без всяких сумнівів, відноситься до другої групи (похідних). Як першоджерела даної галузі можуть бути визнані адміністративне право, цивільне право та право соціального забезпечення. Взагалі процес відокремлення галузей права, як правило, носить об'єктивний характер і спрямований на покращення процесу регулювання відповідних суспільних відносин. Саме тому ми говоримо про адміністративне право (державне управління у сфері медичної діяльності, регулювання субординаційних відносин між органами управління охороною здоров'я та керівниками лікувальних установ тощо), цивільне право (відносини «лікар-пацієнт»,

функціонування приватних медичних установ, де мають місце ознаки правової рівності сторін тощо), право соціального забезпечення (листки тимчасової непрацездатності, санаторно-курортне лікування тощо) як першоджерела медичного права. Автор погоджується з версією, що це певним чином «розпорошення» вказаних галузей права, але цей процес характерний не лише для медичного права. Основна теза доцільності відокремлення медичного права — «вузька спеціалізація відкриває широкі можливості», у даному випадку йдеться про більш якісний рівень правового регулювання суспільних відносин у сфері медичної діяльності.

Підводячи підсумок вказаному міфу, варто зазначити наступне. Гіперболізація впливу медичного права здатна, у разі виявлення його реального місця та ролі, суттєво зменшити інтерес як науковців, так і практичних працівників до всього медико-правового напрямку. Приклади із життя наочно показують, що розчарування у чому-небудь здатне суттєво погіршити сприйняття початково належного явища, процесу. Тому, на думку автора, медичне право України сьогодні — одна із галузей права, котра має право на існування і об'єктивно потребує наукового, методологічного, практичного супроводження з метою зайняття гідного місця серед інших галузей права.

Міф №3. «Свій шлях» формування медичного права. Інколи певні науковці пропонують вважати медичне право «унікальною», «неповторною» галуззю права, мотивуючи цим можливість іншого, не традиційного шляху отримання відокремленого статусу. Свідчення нетиповості правових відносин, котрі виникають у сфері медичної діяльності, у поєднанні з особливостями правового регулювання праці медиків жодним чином не дають підстав говорити, що у медичного права повинен бути «свій шлях» стосовно формування самостійної галузі права. Ця стратегія спрацює на позитив у тому випадку, коли метою буде дискредитація медичного права в очах юридичної спільноти, завдання призвести медичне право до стану неповноцінної галузі права.

Грати потрібно по загальним правилам. Теорія права як базова навчальна дисципліна, як ключова частина правової науки повинна сприйматись в якості інтелектуальної основи формування медичного права. Предмет медичного права, сукупність та особливості використання існуючих методів, масив нормативно-правових актів у сфері охорони здоров'я, — ці та інші традиційні чинники повинні стати взірцем для медичного права на шляху формування окремої галузі права. Тільки таким чином ми зможемо отримати підтримку не лише медичної, а й юридичної громадськості.

Міф №4. Суттєве збільшення кількості судових «медичних» справ, пов'язаних із неякісним наданням медичної допомоги. Проблемою підготовки юристів на сучасному етапі реформування освіти є недостатній рівень практичних навичок, зокрема знайомства з реальними судовими справами. Цей недолік у певних навчальних закладах компенсується можливістю займатись у юридичній клініці, проте і вказаний шлях обирає далеко не більшість студентів. Тому для значної частини випускників

юридичних навчальних закладів суди, судові справи нерідко є terra incognita. Об'єктивна реальність свідчить про те, що кількість справ, в основі яких знаходяться спори «медичного» характеру, зросла в Україні у 2-й половині 90-х років минулого століття. Це пов'язано з формуванням медичного законодавства, актуалізацією питань правового захисту людини та розширенням спектра діяльності правозахисних громадських організацій. Насправді, переважна більшість законодавчих актів, положення котрих регулюють суспільні відносини у сфері медичної діяльності, прийняті саме у 90-х роках. У суспільства з'явилося розуміння того, «як повинно бути» і тому співставлення ідеального та реального призводило нерідко до звернень у судові органи. В той же час немає підстав свідчити про кардинальне збільшення такого роду справ останнім часом.

Якщо ключові рішення Конституційного Суду України відносно медико-правового напряму нам відомі (від 30 жовтня 1997 року — справа К. Г. Устименка, від 25 листопада 1998 року — справа про платні медичні послуги чи від 29 травня 2002 року — справа про безоплатну медичну допомогу), то суттєвою проблемою є відсутність офіційної узагальненої інформації стосовно інших судових рішень, котрі мали місце відносно справ «медичного» характеру (де в якості причини звернення до суду було невдоволення пацієнта якістю лікування, порушення адміністрацією лікувальної установи прав пацієнта тощо). В таких умовах, на жаль, ми можемо лише опосередковано судити про кількість подібних судових справ. Джерелами інформації є наукові статті (де автори аналізують реальні судові справи), повідомлення засобів масової інформації (до яких, враховуючи нерідко оперативність та поверховість аналізу, потрібно ставитись як до не завжди перевіреної інформації), проекти громадських правозахисних організацій (де останні виступають як захисники пацієнтів, права, свободи чи законні інтереси яких постраждали від взаємин із сферою охорони здоров'я). Вказані джерела свідчать про наявність у судах певної кількості «медичних» справ, кількість яких, знову ж таки за опосередкованими даними, не перевищує середньостатистичні дані останніх років.

Міф № 5. Навчальна дисципліна під назвою «Медичне право» — лише для майбутніх медиків. Іншими словами, у структурі юридичної освіти місця медичному праву немає. Ми повинні констатувати, що таку навчальну дисципліну вивчають лише у деяких навчальних закладах. Необхідно відзначити, що інтерес до цієї дисципліни на сьогодні дійсно більш виражений серед представників медичної освіти. Юристи є більш консервативними стосовно тих чи інших змін у навчальних планах та програмах. Перш за все необхідно відзначити дві важливих обставини:

1. Майбутнім медикам така навчальна дисципліна потрібна для того, щоб правильно розуміти положення нормативно-правових актів, орієнтуватись у своїх правах та обов'язках, знати та поважати права пацієнтів а також чітко уявляти межу, за якою

настає відповідальність. Проте особа, отримуючи медичну освіту, вивчивши серед інших навчальних дисциплін медичне право, юристом від того, природно, не стає;

2. Майбутнім юристам знання у сфері юридичного забезпечення медичної діяльності дозволять професійно розумітись на проблемах юридичного забезпечення медичної діяльності, комплексно сприймати особливості державного впливу на всю соціально-культурно сферу, і на медицину зокрема. Не слід забувати, що в штатах певної частини медичних установ є посади юристів (Міністерство охорони здоров'я України, обласні органи управління охороною здоров'я, крупні лікувально-профілактичні установи тощо). Юридичні фірми та адвокатські контори періодично мають справи зі складними питаннями, пов'язаними з медичною сферою.

Тому, як видається, медичне право повинно стати складовою частиною юридичної освіти. Наш досвід видання навчальної літератури по медичному праву [1] свідчить, що вказана навчальна дисципліна може посісти гідне місце серед інших юридичних дисциплін. Є надія, що доробки колег з інших регіонів України [2, 3, 4, 5] будуть сприяти просуванню ідеї щодо необхідності введення навчальної дисципліни під назвою «медичне право» у структуру юридичної освіти. Етапами становлення такої навчальної дисципліни могли б стати наступні: спеціальні семінари — спеціальні курси за вибором студента — спеціальні курси за вибором навчального закладу — окрема загальнообов'язкова навчальна дисципліна.

Ще один аспект цієї ж проблеми. Ми вважаємо, що медичне право повинно бути ідеологічно та структурно однаковим для осіб, які отримують медичну чи юридичну освіту. Ступінь деталізації може бути різною, проте загальна стратегія, основний блок тем, що розглядаються, мають бути однаковими. Не може бути «спрощеного», «адаптованого» для медиків медичного права, тому що у такому випадку ми повторимо шлях правознавства з його «вижимками» із основних галузей українського права.

Таким чином, підсумовуючи, необхідно вказати наступне. Прогресивний розвиток медичного права в Україні залежить від багатьох чинників, основними з яких можуть вважатись: здійснення наукових досліджень в рамках медико-правового напрямку; проведення наукових форумів із запрошенням до дискусій представників юридичної та медичної громадськості; виступи у засобах масової інформації з актуальними проблемами медичного права; ініціювання на рівні вищих навчальних закладів введення до навчальних планів медичного права.

Література

1. Стеценко С. Г. Медицинское право. Учебник. — СПб.: Издательство «Юридический центр Пресс», 2004. — 572 с.
2. Сенюта І. Я. Медичне право: право людини на охорону здоров'я: Монографія. — Львів: Астолябія, 2007. — 224 с.

3. Гладун З. С. Державне управління в галузі охорони здоров'я. — Тернопіль: Укрмедкнига, 1999. — 312 с.
4. Медицинское право Украины: Учебное пособие. Волков В. Д., Дешко Л. Н., Заброцкий В. П. и др. — Донецк: ДонНУ, 2005. — 268 с.
5. Радиш Я. Ф. Державне управління охороною здоров'я в Україні: генезис, проблеми та шляхи реформування (Монографія) / Передмова і загальна редакція — проф. Н. Р. Нижник. — К.: Вид-во УАДУ, 2001. — 360 с.